

Jókai Mór
Az arany ember

OK

OLCSÓ KÖNYVTÁR

Jókai Mór

AZ ARANY EMBER

Szépirodalmi Könyvkiadó
Budapest 1968

Az utószó
HEGEDŰS GÉZA
munkája

ELSŐ KÖTET

Szerkeszti Szabó Ferenc

Be kell vallanom, hogy nekem magamnak ez a legkedvesebb regényem. Az olvasóközönségnél is ez van legjobban elterjedve: ezt fordították le a legtöbb nyelvre: angolul két kiadásban is megjelent: a londoni fordításban mint „Timars two worlds” (Timár két világa), a New York-iban mint „Modern Midas”. (Az a Midás, akinek a kezében minden arannyá válik.) Németországban pör is folyt miatta két kiadó cég között a tulajdonjog miatt. Színdarabot is írtam belőle, s ez az egyetlen színművem, mely húsz éven át fenntartotta magát, s német színpadokon is sikert aratott. De egyéb is van, amiért szeretem ezt a művet. Ennek az alakjai mind olyan jó ismerőseim nekem: ki korábbrul, ki későbbriul.

Rokonságonnál fogva nagy összeköttetéssel bírtam.

A Jókay családnak a birtokviszonyait a múlt századnak az elején külön törvénycikk rendezte, deputációt küldve ki annak a Maholányi bárókkal folytatott perében az eldöntésre. Egyszer megkérdeztem a Károly bátyámtól, aki maga egy élő krónika, hogyan történhetett az, hogy amíg a dédapáink olyan nagy urak voltak, mink már, az apánkon elkezdve, olyan kis urakká lettünk, akik munkájuk után élnek?

A bátyám aztán megmagyarázta.

– Megvan az a nagy birtok most is. Vedd a kezébe a krétát, és számíts utána. A szépapánknak volt egy fia és öt leánya. Az öt leánynak a virtualitását felvásárolta a híres pécsi püspök, aki szintén családunkhoz tartozott, s az iskolákra, jótékony alapítványokra fordította. Nagypánk már csak egy hatodrészt örökölt. Annak megint volt két fia és két leánya. És így édesapánkra már csak egy huszonegyedrészre jutott az ősi bir-

toknak. Mi pedig hárman vagyunk testvérek: mindegyikünkre jutott az ősbirtokból egy hetvenkettedrés. Azt megkaptad: most is megvan nálad.

Az anyai ágról való dédapám már nem volt olyan gazdag; de annál híresebb: ő volt II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek titoknoka, Pulay, ki a külhatalmasságokkal fenntartá az összeköttetést a fejedelem részéről.

De nagyanyai ágról ismét egy nagy vagyonú családból volt közös eredetünk: a *Szűcsök*-éből.

Szűcs Lajosné még a hetvenes években mindenkitől ismert alakja volt a budapesti társaságnak. Nagy háza volt a Múzeum körúton, villája Balatonfüreden: az idény alatt minden este ott lehetett látni a Nemzeti Színházban, szögletpáholyában. Jótékonyságáról beszélt minden közintézet. Szép öregasszony volt.

Én is kaptam tőle valamit: ennek a regénynek az alapeszméjét.

Egy délután összehozott velem a véletlen. Együtt utaztunk át a Kisfaludy gőzösön Balatonfüredről Siófokig.

A fele útban kegyetlen nagy vihar fogta elő a hajót: a veszedelmes Bakony szele egyszerre háborgó tengert alakított a kedves tóból: az utazók férfia, nője mind tengeri betegséget kapott, s menekült a kabinokba. Csak mi ketten: nagynénem és én maradtunk a fődélzeten, föl sem véve az egész hajótáncolatot zivatart.

– *Csak fenntartja mibennünk az erejét az ősi Szűcs vér* – mondá a nagynénem; – ki maga is Szűcs családból született: nagyanyámnak nővére volt: – férje után lett gazdag.

S aztán odaültetett maga mellé, s azalatt, amíg a hullám dobálta a hajót, hogy annak az egyik lapátkereke folyvást a levegőben kalimpált, elregélte nekem azt a történetet, ami az „Arany ember” regényemnek a végét képezi, a fiatal özvegy, annak a vőlegénye: a katonatiszt, társalkodónéje, a tiszt korábbi kedvese és annak az anyja között, kiket ő mind személyesen ismert. Ez volt az alapeszme, a végkatasztrófa, amihez aztán nekem a megelőző történetet, mely e végzethez elvezet,

hozzá kellett építenem, s a szereplő alakokat, helyzeteket mind összeválogatnom: hihetővé tennem. De azok az alakok és helyzetek mind megvoltak valósággal.

A „Senki szigetének” a létezéséről pedig Frivaldszky Imre nagynevű természettudósunk által értesültem, s az a hatvanas években még a maga kivételes állapotában megvolt, mint egy se Magyar-, se Törökországhoz nem tartozó új alkotású terület.

Ennyit jónak láttam elmondani.

Dr. Jókai Mór

1867 után, amikor a kiegyezés legalábbis alakilag visszaállította Magyarországot közjogi függetlenségét, s a nemzetgazdaság a gyarmati helyzetből egy olyan félgyarmati állapotba került, amelyben a tőkéstermelés fejlődésnek indulhatott – a társadalom felszíne olyannak mutatkozott, mintha tizennyolc esztendei elnyomatás után lehetőség nyílnék arra, hogy a márciusi forradalom célkitűzéseit, amelyeket nem tudott kivívni a szabadságharc, most békés úton érje el az ország népe. Jókai ezekben az években életének és íróművészetének delelőjén tartott. (1825-től 1904-ig élt.) Múltjában ott voltak forradalmi tettei, hiszen a márciusi ifjak egyik vezére volt, szabadságharcos szerepe, mikor is Kossuth futára volt, majd az üldöztetés, a halálos veszedelem, a hamis papírokkal való rejtezkedés, a későbbi években pedig a színes és csillogó regények hosszú sora, amelyekben az egész nemzet vigasztalására úgyszólván az egész nemzeti múltat felidézte. Jókainak a Bach-korszak alatt írt regényei jelentették a végső nagy fejezetét ama nemzeti romantikának, amely Vörösmartyval kezdődött és annak idején előkészítette a forradalmat. Ennek a forradalomnak liberális-demokrata irányvonala az irodalomban egyenest torkollott Jókai történelmi regényeibe. Ez a liberális-demokrata magatartás nem zuhant pesszimizmusba a világosi összeomlás után. A radikálisabbak, a forradalmi-demokraták, valóban nem láthattak abban az időben semmiféle kibontakozást. Nagyjaik, Petőfi, Vasvári és a többiek, elestek a szabadságharc csataterein, vagy Haynau börtönei és akasztófái szakították ki őket a nemzet testéből. A következetesebben forradalmárok számára minden reményt szétzúzott a bukás. Akik azonban kisebb-nagyobb megalkuvásra a szabadságharc ide-

jében is hajlamosak voltak, azok a nemzeti tragédia éveiben is kiegyezésre kész lélekkel igyekeztek elérni annyit a nemzet javára – amennyit lehet. Úgy vélték, még mindig jobb egy félig-meddig függő helyzet egy formai önállósággal, mint a teljes elnyomatás; jobb a polgárosodás akadozó fejlődése, mint ha sehogyan sem fejlődik, s ha passzív rezisztenciával a negyvennyolcas eszméknek egy töredékét lehet megvalósítani, hát az is több, mint ha mindenestül megsemmisülnek . . . És egy ilyen-fajta kiegyezés – bár némi keserűséggel jár – azért mégis békés utat nyit. Hiszen, mint tapasztalhatták, a háború dicsőséges, de szomorú végű volt. Tehát kiegyezni – ez volt Deákék álláspontja. Tehát kiegyezni és tovább ellenzékieskedni – ez volt Tisza Kálmánék magatartása. Jókai pedig Tisza Kálmánban látta saját politikai magatartásának megtestesülését. Ellenzékinek lenni, optimistának lenni, de közben hajlékonynak lenni. Tartott pedig ez a korszak addig, amíg Tisza Kálmán egy hirtelen pálfordulással bele nem ült a miniszterelnöki székbe, hogy tizenhat évig ne is keljen fel onnét. A hangos szavú ellenzéki vezér, a szabadságharc egykoron halálra keresett hőse, a Habsburg császár-király hű és erőszakos kiszolgálója lett. S Jókai egyszerűen azt vehette tudomásul, hogy megkérdéze nélkül kormányparti képviselő lett belőle. Mint annyian, ő is együtt sodródott pártjával, csak éppen a valóság kavarodott össze szemei előtt. 1875 után romantikája távolabb került a valóságtól, mint amilyen 1867 előtti nagy nemzetvígasztaló romantikája volt. Írt ő remekműveket az előbbi korszakban is, az utóbbiban is, s élete vége felé a nagy kiábrándulásnak is nemegyszer feledhetetlen hangokat adott. De aligha vitatható, hogy legnagyobb alkotásai erre a közbülső nyolc esztendőre esnek. Ekkor írta a szabadságharc prózai hőskölteményét, A kőszívű ember fiait (1869), a magyar polgár megdicsőülését, a Fekete gyémántokat (1870) és közvetlen ezek után a magyar polgár felemelkedésének gyönyörű regényét, Az arany embert (1872).

Aligha túlzunk, amikor Az arany embert mondjuk Jókai egész életműve legmagasabb csúcsának. Timár Mihály, ez a

példátlanul lelkiismeretes polgár, a maga felemelkedésével az egész polgári felemelkedést példázza. Milyen jellemző, hogy ennek a rendkívül tisztességes embernek is egy bűncselekményhez nagyon is hasonló tevékenységre volt szüksége, hogy meginduljon a gazdagság útján. Ő azonban abban különbözik osztályostársaitól, a Brazovics Athanázoktól, hogy szüntelen lelkifurdalást érez gazdagságának eredete miatt. Az is jelképes, hogy a bűntudat feloldozásáért folyó reménytelen küzdelem nála elválaszthatatlan a reménytelen szerelemtől. Timár szerelme a legreménytelenebb. Hiszen pénzért megvásárolhatja az asszony testét, még nagyrabecsülését is kivívhatja . . . csak éppen a szerelme elérhetetlen. Timárné – Timéa – az elérhetetlen szimbóluma. Már tudniillik férje számára. Hiába a polgári férj pénze, hiába még vásárolt nemessége is – ez a vásárolt nemesség egyébként igen jellemző a hazai körülmények közt magasra emelkedő magyar polgárra –, Timéának a szívét a pénztelensége ellenére is magasabb régiókba tartozó katonatiszt dobogtatja meg, aki egyébként emberileg meg sem közelíti Timár Mihályt. S az elérhetetlen, a pénzzel meg nem vásárolható – legyen bár az szerelem vagy lelki nyugalom – a nagyszerű férfit elhúroítja saját pénz adta hatalmától. És kimenekül a saját világából a maga teremtette idill, a társadalmon kívüli szerető, Noémi felé. Romantikus megoldás: a legnagyobb magyar romantikus legrealistább regényének romantikus megoldása. De ez a szerföltött valószínűtlen regényvég is kritika, sőt éppen így lesz egyértelmű és kemény kritika az egész tőkésvilág fölött. Hiszen így is fogalmazhatnók Az arany ember mondanivalóját: ebben a világban boldogságot csak a társadalmon kívül, tehát semmire sem jellemző, százmilliók közül egynek véletlenül adódó helyzetben lehet találni. És azután, ami az idillen innét van, Timár Mihály való világa, amilyen költőien megírt, olyan mélységesen reális. Jókai nagyon jól ismerte azt a komáromi korai polgári világot: onnét származott, apja liberális-nemes ügyvéd volt egy fejlődő polgárvárosban. Az író gyermekkori emlékei sorakoznak föl ebben a regényben, Timár Mihály modellje egy hajdani komáromi polgár volt, akinek mendemondával teljes tör-

ténetét színezte a magyar polgárság felemelkedésének halhatatlan példázatává. S mert olyannyira személyes és fontos életmény volt ez a számára, azért tudott talán költőibb lenni megírásakor, mint bármely más regényénél. Legvitathatatlanabb írói erényei: természetleírása, tájképei, szemléletessége, környezetábrázolása mind ebben a regényben érte el tetőfokát. Jókai igenli és ugyanakkor bírálja azt a magyar polgárt, amelynek legvonzóbb példáját rajzolta meg Timár Mihályban.

A magyar történelem újkori, vagyis polgárosodó szakaszának kezdetét nem is érthetjük meg, ha nem válik személyes ismerősünké ennek a kornak a hőse, Timár Mihály a maga hitteles környezetével, vágyaival, sikereivel és reménytelenségével. Ezért ez a gyönyörű regény – az egyik legeslegszebb magyar regény – egyben a legfontosabb magyar elolvasni valók közé tartozik. De aki csupán szórakozást keres a könyvben, az is oly érdekes cselekményt kap, amelynek alig-alig van párja irodalmunkban, s aki a poétikus szépség gyönyörűségéért vesz könyvet a kezébe, az felejthetetlen emlékként nyeri sok egyéb közt az al-dunai vihar és a téli Balaton költői képét.

Gazdag könyv ez a dúsgazdag ember történetéről.

Hegedüs Géza

TARTALOM

ELSŐ KÖTET

A SZENT BORBÁLA

I. A Vaskapu	7
II. A Szent Borbála és utasai	11
III. A fehér macska	22
IV. A salto mortale egy mammuttól	27
V. A szigorú vizsgálat	36
VI. A „Senki” szigete	44
VII. Almira és Narcissza	54
VIII. Az éj hangjai	67
IX. A szigetlakók története	77
X. Ali Csorbadzsi	90
XI. Az élő alabástrom	95
XII. A hajóstemetés	98
XIII. A nevetni való tréfa	103
XIV. A Szent Borbála végzete	106

TIMÉA

I. A fogadott apa	113
II. A jó tanács	125
III. A vörös félhold	131
IV. Az aranybánya	137
V. Leánytréfa	159
VI. Ez is egy tréfa	176
VII. A menyasszonyköntös	183
VIII. Timéa	200

A SENKI SZIGETE

I. <i>Az alabástrom szobor menyegzője</i>	218
II. <i>A védőrdög</i>	227
III. <i>Tavaszcirány</i>	239
IV. <i>A pók a rózsák között</i>	257

MÁSODIK KÖTET

V. <i>A világon kívül</i>	275
VI. <i>Tropicus Capricorni</i>	282
VII. <i>Az édes otthon</i>	303
VIII. <i>A családi ékszer</i>	307

NOÉMI

I. <i>Egy új vendég</i>	322
II. <i>A faragó ember</i>	342
III. <i>Noémi</i>	349
IV. <i>Melankólia</i>	366
V. <i>Teréza</i>	388

ATHALIE

I. <i>A kettétört kard</i>	401
II. <i>Az első veszteség</i>	423
III. <i>A jég</i>	432
IV. <i>A rém</i>	447
V. <i>Mit beszél a hold? Mit beszél a jég?</i>	473
VI. <i>Ki jön?</i>	479
VII. <i>A hulla</i>	483
VIII. <i>Zófi asszony</i>	486
IX. <i>Dódi levele</i>	491
X. <i>Te ügyetlen!...</i>	496

XI. <i>Athalja</i>	507
XII. <i>Az utolsó tördőfés</i>	523
XIII. <i>A márianosztrai nő</i>	529
XIV. <i>A „Senki”</i>	530
<i>Utóhangok az „Arany ember”-hez</i>	538

UTÓSZÓ	541
--------	-----

(A felsorolt könyvek megvásárolhatók a
könyvesboltokban és a könyvbizományosoknál)

Bóka László: Alázatosan jelentem I-II.
Darvas József: Máról holnapra I-II.
Darvas József: Város az ingoványon
Gárdonyi Géza: Dávidkáné – Az öreg tekintetes
Goda Gábor: Poldini úr I-II.
Hegedüs Géza: Az isten és a részegek
Heltai Jenő: Kiskirályok
Hidas Antal: Márton és barátai I-II.
Hidas Antal: Más muzsika kell I-III.
Illyés Gyula: Ebéd a kastélyban
Jankovich Ferenc: Hidégetés I-II.
Jankovich Ferenc: A tél fiai I-II.
Jókai Mór: Kárpáthy Zoltán I-III.
Jókai Mór: Rab Ráby I-II.
Jókai Mór: Minden poklokon keresztül
Jókai Mór: Az új földesúr
Karinthy Frigyes: Így irtok ti
Mikszáth Kálmán: Két választás Magyarországon I-II.
Móra Ferenc: Négy apának egy leánya
Molnár Gábor: Ahol az ösvény véget ér I-II.
Móricz Zsigmond: A fáklya I-II.
Szabó Magda: Az őz
Tamási Áron: Bölcső és Bagoly
Tersánszky J. Jenő: Két zöld ás
Vörösmarty Mihály: Csongor és Tünde

(A felsorolt könyvek megvásárolhatók a
könyvesboltokban és a könyvbizományosoknál)

Aragon: A bázeli harangok I-II.
Babel: Lovashadsereg
Balzac: Elveszett illúziók I-III.
Bondarev: Csend I-II.
Cendrars: Az arany
Chevallier: Botrány Clochemerleben I-II.
Faulkner: Megszületik augusztusban I-II.
Feuchtwanger: A hamis Nero I-II.
Frank: Jézus tanítványai
Goethe: Faust, első rész
Hugo: Kilencvenhárom I-II.
Larni: A negyedik csigolya I-II.
Longosz: Daphnisz és Kloé
Maugham: Akkor és most
Maugham: Eső
Melville: Moby Dick I-II.
Rabelais: Gargantua és Pantagruel I-II.
Selber: Néma jégtáblák I-II.
Shakespeare: Lear király
Solohov: Feltört ugar I-II.
Stendhal: Vörös és fehér I-III.
Stevenson: A kincses sziget
Swift: Gulliver utazásai I-II.
Szimonov: Élők és holtak I-III.
Tolsztoj: Kreutzer szonáta – Családi boldogság
Tomasi di Lampedusa: A párdúc I-II.
Traven: A taliga

Tyendrakov: Hármás, hetesz, ász – Rövidzárlat
Vailland: A törvény
A varázshordó (Mai amerikai elbeszélők)
Verne: Prémvadászok I-II.
Vikingfiak I-II. (Ó-izlandi saga)
Wells: Az istenek eledele
Zola: Germinal I-III.
Zola: A hölgyek öröme I-II.
Zola: Patkányfogó I-II.
Zola: A pénz I-II.
Zweig: Égő titok – Sakknovella

Következő kötetünk:

AZ EZEREGY ÉJSZAKA MESÉI

Gyermekkorunk hősei voltak a palackba zárt szellemek, Aladdin, Seherezádé, Szindbád és *Az ezeregy éjszaka* különös, egzotikus csodái, de a mesék, amelyekkel gyermekként találkoztunk, leegyszerűsítették, megszelídítették az arab mesék kimeríthetetlenül gazdag világát, amely évszázadokon át bámulatba ejtette Európát. A gyermekmesék csak töredékét adták vissza *Az ezeregy éjszaka* eleven, szellemes fantáziából és bölcs tapasztalatból szőtt történeteinek, amelyek perzsa-hindu mondákból sarjadtak, s számos görög-, héber – s egyéb mondaelemet olvasztottak magukba, s mégis sajátosan arabok, egy olyan nép szellemének gyümölcsei, amely a mostoha természeti viszonyok között saját ügyességére volt hagyatva, hajózott, kereskedett, utazott, s a legváratlanabb veszélyekkel kellett megküzdenie. Vagyonának, életének szinte egyetlen biztosítéka az élelmessége volt.

Az ezeregy éjszaka meséiből, a népi tapasztalat és bölcsesség elbűvölő, költészetté nemesített tárházából mutat be válogatást ez a kötet.

Tyendrak
Vailland:
A varázsh
Verne: Pr
Vikingfiat
Wells: Az
Zola: Ger
Zola: A I
Zola: Pat
Zola: A J
Zweig: É

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

Felelős szerkesztő Biró Ferenc

Műszaki vezető Jánosa István

Műszaki szerkesztő Ágotai Béláné

A fedélterv Murányi István munkája, Szántó Piroska rajzával

623. kötet. Megjelent 74 500 példányban, 23 (A/5) ív terjedelemben

Sz 948-d-6869

A szedés monophoto eljárással készült,

offset rotációs nyomással

67.3825 Athenaeum Nyomda Budapest

Felelős vezető Soproni Béla igazgató

KETTŐS KÖTET

8.— F O R I N T

Jókai valamennyi műve közül *Az arany ember-t*, ezt a személyes-vallomások vonatkozásban annyira gazdag regényt kedvelte leginkább — de Timár Mihály életének története alighanem a magyar regényirodalom eddigi legnagyobb közönségsikerének is tekinthető. A kalandos körülmények között meggazdagodott hajóslegény históriájának romantikus színterein, a XIX. század elejének forgalmas Duna-parti városában, Komáromban s a csodálatos, természet alkotta Senki-szigetén olvasók milliói sétáltatták már képzeletüket, követték a színes, fordulatos cselekményt, a hős tragikus s mégis szerencsés életútját, amely az őszinte érzelmekkel s az alkotó munka derűjével telt élet felé vezet. De természetes is ez a már lassan évszázados siker, hiszen nagy mesélőnk művészetének minden jellegzetes értéke megtalálható e regényben: a lélekrajz bensősége, pontossága találkozik itt a meseszöveg romantikájával, a ritka művészetel megalkotott kompozíció a részletek ábrázolásának költői szépségével.